

Η δεύτερη μεταπολεμική ποιητική γενιά

Ανέστης Ευαγγέλου: «Η δεύτερη μεταπολεμική ποιητική γενιά (1950-1970)». Ανθολογία. Εισαγωγή: Γιώργος Αράγης. Εκδόσεις «Παρατηρητής», Θεσσαλονίκη 1994, σελ. 633.

«**Ε**νας άνθρωπος σαν και μένα, με το ένα πόδι εδώ και το άλλο Απέναντι, δεν μπορεί πια ν' αδικήσει.» Μ' αυτά τα λόγια, γραμμένα τον Δεκέμβριο του 1992, τελειώνει ο ποιητής Ανέστης Ευαγγέλου τον Πρόλογο του στην «Ανθολογία της δεύτερης μεταπολεμικής ποιητικής γενιάς (1950-1970)» που την ετοίμαζε επί χρόνια, δοκιμάζοντας έτσι να ημερέψει τη νόσο που τον βασάνιζε, να ναρκώσει με τα φάρμακα της «φαντασίας και του λόγου» το διπλό άλγος, του σώματος και της ψυχής. Κι ήρθε ο θάνατος, τη φετινή

Του ΠΑΝΤΕΛΗ ΜΠΟΥΚΑΛΑ

Μεγάλη Εβδομάδα, για να περάσει τον ποιητή στο Απέναντι και να προσδώσει στην καταληκτική του φράση μια κυριολεξία απόκοσμη και αναμφίλεκτη. Ό,τι είχε τυπωθεί ο πολυσελίδος τόμος, κι ό,τι άρχιζε το ταξίδι του στη θάλασσα της ανάγνωσης...

Διακηρυγμένος ο στόχος του Ανέστη Ευαγγέλου: ανθολογεί 44 ποιητές της γενιάς του αποσαφηνίζοντας ότι προβαίνει σε ένα εγχείρημα απονομής δικαιοσύνης. Δεν επιδιώκει δηλαδή να κρίνει, να αποτιμήσει και να «βαθμολογήσει», αλλά να επαναφέρει προς ανάγνωση τους τυπωμένους κόπους μιας γενιάς που ονομάστηκε «χαμένη» ή «γενιά των αποήχων» (ακόμη και την πρόθεση της ουδετερόφιλης επιστημονικότητας αν αναγνωρίσουμε στη χρήση αυτών των χαρακτηρισμών, το απαξιωτικό αποτέλεσμα τους δεν αίρεται), και παραγνωρίστηκε, έτσι όπως στρωμάχτηκε ανάμεσα στην πρώτη μεταπολεμική και τη λεγόμενη «γενιά του '70».

Κάθε ανθολογία είναι παρεμβατική, και όλοι τους έχουν να αντιδικήσουν με το δαίμονα της μεροληψίας, ο οποίος μπορεί (εύκολα ή δύσκολα) να εγκλωβίσει τον ευλόγως και αναγκαστικά ιδιογνωμόντα ανθολόγο στην άγονη περιοχή της ισχυρογνωμοσύνης και των αξιωματικών αποφάνσεων. Ωστόσο, η ανθολογία του Ανέστη Ευαγγέλου έχει το προτέρημα να μην ντύνει με φιλολογικά φτιασιδιά τον καθαυτό πολιτικό της χαρακτήρα, και να μη στρογγυλεύει το κι-

Η «Ανθολογία» του Ανέστη Ευαγγέλου, ένα αίτημα απονομής δικαιοσύνης

Εικονογράφηση του ΖΑΦΕΙΡΗ ΙΩΣΗΦΙΔΗ

νούν πάθος ούτε να το αποκρύπτει. Το αίτημα της δικαιοσύνης ομολογείται και προβάλλεται έντονα. Τόσο ο πρόλογος του ανθολόγου όσο και η εκτενέστερη Εισαγωγή του Γιώργου Αράγη εδράζονται στην απορία (αλλά και στην απόγνωση της πίκρα) που προκαλεί το γεγονός ότι το ισχυρό έργο δεκάδων ποιητών αποτιμήθηκε έγκαιρα όσο του άξιζε, δεν ενεγράφη κοινωνικά, δεν έπλασε απογόνους που να αναγνωρίσουν ευθέως τις οφειλές τους σε αυτήν τη γενιά (επί παραδείγματι, ο καρυωτακισμός των νεότερων θα αυτοπροσδιοριστεί παραπέμποντας με ναρκισσευόμενη σπουδή στο Πρότυπο, και όχι στις επιβιώσεις του, πρόδηλες ή καλά χωνεμένες, στο έργο της γενιάς του '60, που ίσως και να μην τις γνωρίζει). Αυτή η ποίηση λοιπόν παρέμεινε σε μεγάλο βαθμό αδρανής, σαν ένα εκκρεμές που λιγοστά χέρια κινήθηκαν να το ακουμπήσουν για να λάβουν τη θερμότητα του και να του ξαναπροσφέ-

ρουν παρευθύς τον αέρα ώστε να συνεχίσει την κίνησή του.

Νά τι χαρακτηρίζει ο Ανέστης Ευαγγέλου «μεγαλύτερο και προκλητικότερο ίσως σκάνδαλο της πνευματικής μας ζωής τα τελευταία τριάντα χρόνια»: «Μια ολόκληρη γενιά ποιητών με εντελώς ιδιαιτέρως χαρακτηριστικά και φυσιογνωμία, ένα ξεχωριστό κεφάλαιο της ιστορίας των Γραμμάτων μας, επιχειρήθηκε από όλες σχεδόν τις πλευρές, εν επιγνώσει ή ανεπίγνωστα, με υστεροβουλία ή από λειψή γνώση και ενημέρωση, να εξαφανιστεί ή, στην καλύτερη περίπτωση, να διασωθεί όχι ως σύνολο, όχι ως γενιά, αλλά ως άθροισμα κάποιων μεμονωμένων ατομικών περιπτώσεων, που προσέχτηκαν κατά καιρούς από την κριτική».

Ειλικρινά, δεν ξέρω πόσο δικαιούμαστε να μιλήσουμε για «υστεροβουλία» ούτε πόση ερμηνευτική ισχύ μπορούμε να αναμένουμε από έναν λόγο που ομολογεί εντίμως το θυμό του. Το βέβαιο εί-

προκειμένου, αν όχι και στρεβλωτικό, όπου υπήρξε (πόσοι από τους ακροατές των «Μικροαστικών» του Γιάννη Νεγρεπόντη πορεύτηκαν ως τα ποιήματά του;)

Η γενιά του '60 δεν διέθετε τον απροκάλυπτα (και συχνά στεντόρειο) πολιτικό λόγο των προγόνων της (λόγο είτε καταφατικό, ενθουσιαστικό και προτρεπτικό είτε αιρετικό και κρημνιστικό), που ενδεχομένως θα την καθιστούσε δημοτικότερη, αν μάλιστα συνεκτιμηθεί ότι μεγάλο τμήμα της παραγωγής της εμφανίστηκε σε χρόνια που υπέθαλπαν ή και απαιτούσαν την αμιγώς και ευθέως πολιτική ποίηση. Βέβαιο είναι επίσης ότι αρκετοί από τους λογοτέχνες των επόμενων γενεών, που το έργο τους δεν θα μπορούσε σε καμία περίπτωση να καυχηθεί ότι πρόλαβε κιόλας να γίνει ισουύφες του έργου του Βύρωνα Λεοντάρη ή της Κικής Δημοπούλα λόγου χάρη, είδαν να φώτα της δημοσιότητας να πέφτουν πάνω τους σαν να είχαν φτάσει ήδη στα Ιμαλάια του Νόμπελ (φρόντισαν οι ίδιοι να τα τραβήξουν; ή να ευθύνεται για την υπερβολή το γεγονός ότι τα μέσα έγιναν πάμπολλα, οι ανάγκες τους αφάγατες και η ευκολία τους στην ανάδειξη «μεγεθών» δραματικά παραμορφωτική).

Η φαινομένη μελιχλιότητα, λοιπόν, η εγκαρτέρηση που πιστοποιούν τα γραπτά της γενιάς του '60, η πραότητα με την οποία εξευγενίζεται η πίκρα της, ο ήπιος λυρισμός της, οι εσωτερικότεροι δρόμοι που διήνυσε κατά την αυτογνωσία της, το μέτρο με το οποίο πολιτευτήκε και στη λογοτεχνία και στη ζωή της, την οδήγησαν να κατεργάζεται τη γλώσσα της και τους ρυθμούς της στο περιθώριο και ίσως σ' αυτόν τον εσκεμμένο και τίμιο αυτοαποκλεισμό της από τη βουερή σκηνή να χρωστάει όσα διαμάντια εξόρυξε.

Προτιμώ δηλαδή να σκέφτομαι, και προς τα εκεί με κατευθύνουν τα διαβάσματά μου, ότι η δεύτερη μεταπολεμική γενιά επέλεξε τη σωπή και την αφάνεια και δεν της επιβλήθηκαν — και δεν μιλάω εδώ για απόσυρση και αποχώρηση από το κοινωνικό πεδίο, αλλωστε λαμπρά μέλη της έδωσαν και συνεχίζουν να δίνουν πνευματικές μάχες με τον κριτικό, αμφισβησιακό τους λόγο. Η «αίσθηση εξορίας, στέρησης, χαμένης ζωής και απάτης» που, όπως σωστά επισημαίνουν ο Ευαγγέλου και ο Αράγης, καθόρισε τη λογοτεχνική παραγωγή αυτής της γε-

νιάς, την οδήγησε σε έναν σκεπτικισμό που της επέτρεψε να δει κριτικά τον εαυτό της, και να αναγνωρίσει τόσο τα δικά της όρια όσο και τ' όρια της ποίησης στις σύγχρονες κοινωνίες. Χώρος για ψευδαισθήσεις δεν υπήρχε: «η ποίηση δεν μας αλλάζει τη ζωή», καθώς συμπεραίνει ο Νίκος-Αλέξης Αολάνογλου.

Σε πολλών τα ποιήματα η γεύση της στάχτης γίνεται πρώτη ύλη κι αν ήθελε κανείς να χρησιμοποιήσει σαν σήμα αυτής της γενιάς τα στιχουργημένα τεκμήρια της αυτοσυνειδησίας της, θα δυσκολευόταν ποια από τις πολλές κρές διαγνώσεις της να επιλέξει. Το «Καθώς μέσα στο χρόνο προχωρείς και βλέπεις/ μέρα τη μέρα να πληθαίνουν τα ερείπια» του ίδιου του ανθολόγου; Το «Καλώ τη στάχτη / με το συνθηματικό της όνομα: Ολα» της Κικής Δημοπούλα; Το «Η νύχτα επιδεινώνει τη μοναξιά. / καλλιεργεί τ' αγκυρά μας ερείπια» του Ντίνο Χριστιανόπουλου; Το «Ψεύτικα χρόνια/ κίβδηλα ονόματα / Καθμένη γενιά» του Π. Σωτηρίου; Το «Εσπασα πια τις σάλπιγγες / έκαψα τις σημαίες. / Τώρα μιλάω με την ανθρώπινη φωνή μου. / αχ, τώρα σας μοιράζω την ψυχή μου / —κι εσείς γυρνάτε αλλού το πρόσωπο...» του Βύρωνα Λεοντάρη; Το «Όχι / δεν προσπαθώ να σας γελάσω: Αν είναι να ζήσουμε δίχως αυταπάτες, πρέπει να συνηθίσουμε στο πολιτικό ψυχός ενός μοναχικού σπιτιού, ενός άδειου δωματίου»; «Όταν ήρθαμε / υποχωρούσαν τα μεγάλα οράματα αποδεκατισμένα / στα υπόγεια καταφύγια του στίχου / τώρα μας πήραν δρόμο χωρίς επιστροφή / βήμα προς βήμα συλλαβίσαμε την έρημη δεκαετία / συλλαβίσαμε τη ζωή μας με χαμηλή φωνή και λίγο φως;» του Γεράσιμου Λυκιαρδόπουλου; Η μήπως το ποίημα του Μάριου Μαρκίδη «Παράπονο ποιητού της γενιάς του '60» και τους τελικούς στίχους «Δε βαρέθηκες αδερφέ μια ζωή απολιτευσή / δείξε και λίγη αυτοθυσία / καιρός να διαλέξεις (πάνω ή κάτω) τον τάφο σου, να βγεις απ' το τραγούδι»;

Ίσως ο τρόπος της άρνησης των προβολών, στον οποίο θήτευσαν πολλοί από τους ποιητές της δεύτερης μεταπολεμικής γενιάς, να ξενίζει σήμερα, όταν πρέπει να φροντίζουμε να δίνουμε πρώτα πέντε συνεντεύξεις κι ύστερα να γράφουμε ένα κείμενο (ή να «βγάζουμε ένα βιβλίο» όπως συνηθίζουμε να λέμε, κι αυτή η νέα συνήθεια της έκφρασής μας δεν είναι λογοτεχνικά ουδέτερη). Αλλά γιατί να ξενίζει; Μήπως θα ήταν φρονιμότερο να παραδειγματίζε;